

جمعی
النویسندگان

کرونا

و جامعه مدنی

در ایران

بنگاه ترجمه و نشر
کتاب پارسه

سرشناسه: مروثه وامقی/ آمنه ستاره فروزان/ منیره برادران افتخاری/ کتابون فلاح
 عنوان و نام پدیدآور: کرونا و جامعه مدنی در ایران/ مروثه وامقی، آمنه ستاره فروزان، منیره برادران
 افتخاری، کتابون فلاح
 مشخصات نشر: تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه ۱۴۰۰
 مشخصات ظاهری: ۱۷۶ ص
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۳-۸۲۶-۰
 وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 موضوع: کرونا و بیروسها -- ایران -- جنبه های اجتماعی/ مشارکت اجتماعی/ جامعه مدنی
 شناسه افزوده: موسسه نیکوکاری مجتبی معین
 شناسه افزوده: وامقی، مروثه، ۱۳۴۴-
 رده بندی کنگره: QR۳۹۹
 رده بندی دیویی: ۵۷۹/۲۵۶

کرونا و جامعه مدنی در ایران

مروثه وامقی، آمنه ستاره فروزان، منیره برادران افتخاری و کتابون فلاح
 آماده سازی و تولید:
 طراحی گرافیک: پرویز بیانی
 چاپ و صحافی: گیلان
 نوبت و شمارگان: چاپ اول ۱۴۰۱، ۲۰۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر برای بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه محفوظ است.
 هرگونه اقتباس از این اثر، منوط به دریافت اجازه کتبی از ناشر است.

بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه

تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان شهدای ژاندارمری شرقی، پلاک ۷۴
 طبقه سوم، تلفن، ۶۶۴۷۷۴۰۵

www.parsehbook.com / info@parsehbook.com

@ketabeparseh

فروشگاه: تهران، خیابان ولیعصر، روبروی دوراهی یوسف آباد، پلاک ۱۹۴۱

تلفن: ۸۸۹۱۸۹۴

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۵	فصل اول: سلامت
۱۵	ابتکارات سلامت
۱۵	ترویج مراقبت‌های بهداشتی
۲۴	تهیه و توزیع وسایل بهداشتی
۲۸	رصد وضعیت سلامت و تأمین امکانات مراقبتی کرونا
	راه‌اندازی و افزایش خدمات مشاوره روانشناسی غیر حضوری و مداخله در بحران‌های
۳۲	خانواده
۳۶	تأمین شرایط فعالیت‌های حضوری در وضعیت همه‌گیری
۳۹	افزایش خدمات مراقبت سلامت از راه دور و انجام خدمات در منزل
۴۱	چالش‌های سلامت
۴۲	ضعف دانش، نگرش و عملکرد مراقبت بهداشتی جمعیت هدف
۵۰	محدود شدن امکانات درمانی، توانبخشی و مراقبتی
۵۶	افزایش مشکلات سلامت روان و خشونت خانوادگی و کاهش خدمات پشتیبان

فصل دوم: تأمین معیشت ۶۱

ابتکارات تأمین معیشت ۶۱

توزیع بن ارزاق و مواد خوراکی ۶۱

حمایت‌های مستقیم مالی، خدمات و تسهیلات ۶۷

شناسایی فعال خانواده‌های نیازمند ۷۲

چالش‌های تأمین معیشت ۷۳

کافی نبودن کمک‌های سازمان‌ها ۷۴

هزینه‌شدن کمک‌ها برای مصارف دیگر ۷۶

فصل سوم: آموزش ۷۹

ابتکارات آموزش ۷۹

آموزش در فضای مجازی ۷۹

تأمین امکانات استفاده از آموزش مجازی ۸۸

تهیه محتوای آموزشی ۹۰

آموزش‌های حضوری مراقبت‌شده ۹۳

چالش‌های آموزش ۹۴

توقف آموزش‌های حضوری و محدودیت استفاده از آموزش مجازی ۹۴

ضعف استفاده از آموزش مجازی ۹۸

چالش‌های حضور در فضای مجازی ۱۰۰

استقبال نکردن از آموزش مجازی ۱۰۱

خروج از تحصیل و دشواری بازگشت به مدرسه ۱۰۳

فصل چهارم: اشتغال ۱۰۵

ابتکارات اشتغال ۱۰۵

فروش اینترنتی محصولات ۱۰۵

تلاش برای ایجاد مشاغل جایگزین ۱۰۶

تغییر نوع محصولات و فروش محصولات ایمن ۱۰۷

چالش‌های اشتغال ۱۰۸

توقف مشاغل و بیکاری ۱۰۹

۱۱۲	توقف فعالیت اشتغالزایی مؤسسات
۱۱۵	توقف بازارچه‌ها و فروش تولیدات
۱۱۶	خروج از تحصیل و اشتغال به کار کودکان
۱۱۷	ابتکارات اوقات فراغت
۱۱۷	فراهم کردن برنامه‌های اوقات فراغت

فصل پنجم: مدیریت سازمان

۱۲۱	ابتکارات مدیریت نیروی انسانی
۱۲۱	کاستن از حضور کارکنان در مراکز و انجام دورکاری
۱۲۷	تأمین وسایل بهداشتی و هزینه‌های تشخیص و درمان کرونا
۱۲۹	غربالگری کارکنان و استفاده از نیروی انسانی در معرض خطر پایین
۱۳۰	حفظ ارتباط با کارکنان و به کارگیری همتایان
۱۳۲	بازگشت تدریجی کارکنان به محیط کار
۱۳۳	چالش‌های مدیریت نیروی انسانی
۱۳۳	مشکل در پرداخت دستمزد کارکنان
۱۳۵	نبود ساختار مدیریت بحران
۱۳۷	کاهش نیروی انسانی داوطلب و غیرداوطلب
۱۳۹	ابتکارات مدیریت مالی
۱۳۹	حمایت‌طلبی مالی و افزایش کمک‌های مردمی
۱۴۳	چالش‌های مدیریت مالی
۱۴۳	کاهش کمک‌های مالی به فعالیت‌های مؤسسات
۱۴۷	کاهش درآمدهای مستقل مؤسسات
۱۴۹	ابتکارات ارتباط با سایر سازمان‌ها
۱۴۹	ارتباط با سایر سازمان‌های مردم‌نهاد و نهادهای مدنی
۱۵۴	ارتباط با سازمان‌های دولتی و نهادهای عمومی
۱۵۸	چالش‌های ارتباط بین سازمانی
۱۵۹	عملکرد ضعیف در پاسخ به ارجاعات سازمان‌های مردم‌نهاد
۱۶۲	ناچیز بودن کمک‌های مستقیم دولتی و نهادهای عمومی
۱۶۳	ضعف همکاری و ارتباط بین سازمان‌های غیردولتی

بنی آدم اعضای یک بیکرند

مقدمه

با شروع بحران ابتلا به ویروس کووید-۱۹ (کرونا) در سراسر جهان از جمله ایران، لزوم پیشگیری و درمان کرونا به اولیتی ملی برای همهٔ گروه‌های جامعه تبدیل شد. سرعت بالای انتقال ویروس و ابتلا از طریق تنفس و تماس با سطوح آلوده، فاصله گذاری فیزیکی را به سیاست اصلی بهداشتی در اکثر کشورهای جهان برای پیشگیری از انتقال بیماری تبدیل کرد و خانه نشینی و استفاده از وسایل محافظتی مانند ماسک و ضد عفونی منظم دست‌ها و سطوح برای پیشگیری از انتقال بین فردی ضرورتی جدی به شمار آمد. از آنجا که اجرای این سیاست‌ها نیازمند درگیر کردن همهٔ افراد جامعه در امر مراقبت فردی و پیشگیری است، درک افراد از اهمیت بیماری، داشتن آگاهی و دانش مراقبت از خویش، دسترسی به امکانات بهداشتی و درمانی و رعایت فاصله گذاری فیزیکی نقشی حیاتی در پیشگیری از بیماری و درمان بیماران دارد.

در این میان نقش دولت‌ها در فراهم کردن شرایط و حمایت‌های اقتصادی اجتماعی، که امکان غیبت از محل کار و تحصیل و اجرای فاصله گذاری فیزیکی، کسب آگاهی و وسایل پیشگیری و درمان بیماری را امکان پذیر کند، تعیین کننده است. شرایطی

که افراد در آن کار و زندگی می کنند در برخورداری آنها از عوامل یادشده نقش مهمی دارد. گروه‌هایی از جامعه که به دلایل مختلفی همچون فقر و درآمد پایین، اعتیاد و ناتوانی‌های جسمی و روانی معمولاً دسترسی کمتری به امکانات پیشگیری و درمان دارند و حمایت‌های اجتماعی کمتری شامل حالشان می شود آسیب پذیری بیشتری در مقابل بحران‌های سلامت مانند ابتلا به کرونا خواهند داشت. با تعطیلی بسیاری از مشاغل در شرایط ابتلا به کرونا و از دست دادن کار و کاهش درآمد، دسترسی افراد و خانواده‌های آسیب پذیر به حداقل‌های تأمین معاش و امکانات بهداشتی و درمانی کاهش یافته و مخاطرات سلامتی بیشتر آنها را تهدید می کند.

در کشورهایی که حمایت‌های دولتی قادر به تأمین گروه‌های آسیب پذیر در شرایط بحران نیست نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در حمایت از این گروه‌ها حیاتی است. در ایران نیز بخش قابل توجهی از این گروه‌های آسیب پذیر توسط سازمان‌های مردم‌نهاد مورد حمایت قرار می گیرند. تغییر در شرایط اجتماعی کشور به دنبال شروع بحران نه تنها افراد و خانواده‌ها، سازمان‌های ارائه دهنده خدمات را نیز متأثر ساخته است. اجرای فاصله گذاری فیزیکی و تأمین گروه‌های آسیب پذیر در شرایط قرنطینه بحران کرونا با ویژگی‌های منحصر به فرد آن از جمله لزوم فاصله گذاری فیزیکی میان ارائه دهندگان خدمات و خدمت گیرنده‌ها، علاوه بر افزایش حجم نیازهای پیشین سازمان‌ها، آنها را با مسائلی از قبیل بیکاری گسترده، نیازهای جدید جامعه هدف، لزوم به کارگیری روش‌های جدید ارتباطات و ضعف زیرساخت‌های آن مانند اینترنت و محتواهای متفاوت ارائه خدمات روبه‌رو کرده است. شناخت وضعیت فعلی سازمان‌ها و چالش‌هایی که در بحران کرونا با آن مواجه‌اند به موازات تغییر در شرایط کار و زندگی جمعیت هدف آنها، برای حفظ بقا و عملکرد سازمان‌ها و تأمین خدمات مورد نیازشان ضروری است.

کتابی که پیش‌رو دارید، حاصل مطالعه کیفی جمعی از محققان از خرداد تا شهریور ۱۳۹۹ است که به سفارش مؤسسه نیکوکاری دکتر مجتبی معین و با همکاری مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی

(دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی سابق)^۱ به منظور توصیف تجارب سازمان‌های مردم‌نهاد در شهر تهران در زمینه ارائه خدمات به گروه‌های هدف و مدیریت این سازمان‌ها پس از شروع همه‌گیری کرونا تهیه شده است. در این مطالعه مراد از سازمان مردم‌نهاد، سازمان‌های غیرانتفاعی، غیردولتی و داوطلبانه‌ای بود که دارای مجوز نهادهای مسئول مرتبط بوده و حداقل در شهر تهران به گروه‌های هدف ارائه خدمت می‌کردند. یافته‌های این مطالعه از مصاحبه با ۳۳ نفر از مسئولان و کارشناسان ۲۴ سازمان مردم‌نهاد ارائه‌دهنده خدمات به شش گروه آسیب‌پذیر شامل افراد معلول، مصرف‌کنندگان مواد، کودکان کار، زنان سرپرست خانوار، خانواده‌های کم‌درآمد، سالمندان و همچنین یک نفر از اعضای شبکه مؤسسات مردم‌نهاد به دست آمد. معیار انتخاب سازمان‌ها داشتن حداقل پنج سال فعالیت در حوزه مورد نظر مؤسسه بود. به منظور داشتن حداکثر تنوع، علاوه بر حوزه فعالیت متفاوت سازمان‌های مورد مطالعه، معیارهای دیگری مانند داشتن یا نداشتن فعالیت در سایر شهرها، نوع فعالیت سازمان در هر حوزه، و زیرگروه‌های مختلف جمعیت‌های هدف آنها نیز مورد نظر قرار گرفت. از میان مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات به سالمندان، مراکز دارای خدمات روزانه و نگهداری، و مراکز ارائه‌دهنده خدمات به سالمندان مبتلا به بیماری‌های خاص و عموم سالمندان انتخاب شد؛ در خصوص معلولیت نیز مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات به افراد کم‌شنوا، نابینا، معلول حرکتی و معلول ذهنی وارد مطالعه شدند.

تجارب مؤسسات مردم‌نهاد شهر تهران پس از همه‌گیری کرونا در این کتاب، در قالب دو درون‌مایه اصلی: چالش‌ها و ابتکارات سازمان‌های مردم‌نهاد بیان شده است. از مجموعه‌ای از اقدامات که سازمان‌های مردم‌نهادی که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته‌اند به منظور پیشگیری از ابتلای جمعیت هدف مراکزشان به

۱. این مطالعه در کمیته اخلاق دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی با کد اخلاق IR.USWR.

کرونا و کاهش پیامدهای مستقیم و غیرمستقیم همه گیری بر آنها انجام داده‌اند با عنوان ابتکارات سازمان‌های مردم‌نهاد در ارائه خدمات نام برده‌ایم. همچنین اقداماتی که در این سازمان‌ها به منظور تداوم و انطباق مدیریت سازمان با شرایط همه گیری در این دوره انجام شده، تحت عنوان ابتکارات مدیریت بیان شده است. این مؤسسات در هر دو حوزه ارائه خدمات و مدیریت سازمانی با چالش‌هایی روبه‌رو بوده‌اند که آنها را چالش‌های ارائه خدمات و مدیریت سازمان نامیده‌ایم. به منظور حفظ پیوستگی مطالب، ابتکارات و چالش‌های هر بخش به دنبال هم آمده‌اند. در بخش پایانی کتاب نیز خلاصه‌ای از مهم‌ترین نتایج مطالعه در اختیار خوانندگان گذاشته شده است.

از مسئولان محترم مؤسسه نیکوکاری دکتر مجتبی معین که امکان انجام این مطالعه را فراهم نمودند و سرکار خانم دکتر آفرین رحیمی موقر که زحمت مطالعه و طرح نکات مهمی را برای اصلاح گزارش متقبل شدند بسیار سپاسگزاریم. این کتاب حاوی روایت ناگفته کارکنان و مسئولان این سازمان‌ها از تلاش آنها برای محافظت از مردمی است که در جریان همه گیری کرونا در معرض بیماری سخت و کشنده و پیامدهای دشوار آن چون بیکاری، فقر و آسیب به سلامت جسم و روان بوده‌اند. سعی نویسندگان این کتاب بازگویی و ثبت تجارب بزرگ‌زنان و بزرگ‌مردان این مؤسسات است که در یکی از سخت‌ترین دوره‌های تاریخ کشور، شعله انسانیت را برافروختند و به یاری هم‌نوعان خود شتافتند.